

Z up. MAZOWIECKIEGO WOJEWÓDZKIEGO
KONSERWATORA ZABYTEKÓW

Bożena Krassowska
Kierownik Delegatury w Siedlcach

DECYZJA NR 388/08/2024
Z DNIA 25.07.2024r

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTEKÓW
W WARSZAWIE
Delegatura w Siedlcach
08-110 Siedlce, ul. Bema 4a
tel. 025/633-56-29, fax: 025/633-94-58

Wierzbno, 30.05.2024

Małgorzata Trzaskalik-Wyrwa
Rzecznawca ds. instrumentów organowych
FLAUTADO, ul. Grupy AK Północ 2/124, 00-713 Warszawa
malgorzata.trzaskalik-wyrwa@chopin.edu.pl

Program prac konserwatorskich przy organach w kościele pw. Piotra i Pawła w Wierzbnie

w zakresach:

1. prace konserwatorsko-organmistrzowskie przy instrumencie i konstrukcyjnych elementach obudowy
2. prace konserwatorsko-restauratorskie przy szafie organowej i prospekcie wraz ze zintegrowaną z szafą organową balustradą chóru muzycznego

Organy w kościele pw. św. Piotra i Pawła w Wierzbnie zostały wybudowane w 1882 roku przez renomowanego polskiego organmistrza tzw. „szkoły warszawskiej” – Stanisława Przybyłowicza. Jest to instrument o mechanicznej trakturze, wiatrownicy kłapowej, 8 rejestrach podzielonych pomiędzy sekcję manuału (7) i pedału (1), przy czym piszczałki obu sekcji znajdują się na jednej wspólnej wiatrownicy. Wielkość organów oraz zastosowane zintegrowane na jednej wiatrownicy sekcje zdeterminowała szczupłość miejsca na chórze muzycznym, który w tej niewielkiej świątyni rozpięty został nad kruchtą oraz na całą szerokość nawy. Wejście na chór wąziutką klatką schodową znajduje się po prawej stronie od głównego wejścia do kościoła. Sam balkon chóru założony na planie wydłużonego prostokąta mieści kolejno (najgłębiej) oryginalny miech magazynowy dwuczerpakowy, (centralnie) instrument, którego szafa wbudowana jest w balustradę chóru (wąskie przejście serwisowe znajduje się za instrumentem) i stół gry wbudowany w lewą boczną ścianę szafy organowej. W przestrzeni stołu gry pozostaje niewiele miejsca dla współpracujących z organistą muzyków lub śpiewaków.

Ze względu na osobę budowniczego oraz oryginalny stan zachowania (pomimo napraw i przemalowań czytelne jest pierwotne założenie budowniczego; instrument jest nadal częściowo użytkowany) zabytek przedstawia wysoką wartość historyczną, tym większą, że w parafii zachował się kontrakt na budowę organów wraz z pokwitowaniami kwot za wykonane prace, zaś piszczałki prospektowe uniknęły rekwizycji i są przez swoją oryginalność szczególnie cenne. Na stole gry zachowała się tabliczka firmowa – „podpis” budowniczego. Artystycznie organy przedstawiają typową małą dyspozycję w stylu romantycznym, zgodnym z czasem powstania i szlachetnie brzmiącą. Obraz brzmieniowy uzupełnia wizualna strona prospektu reprezentującego przedłużenie stylu barokowego, tak częste wśród organów powstałych w XIX wieku w warsztatach tradycyjnych, posługujących się technikami kontynuowanymi z epoki baroku. Obiekt powstał w czasie, w którym na „rynku zachodnim” budowano już organy stożkowe, wchodziła również pneumatyka. Nie zmienia to faktu wartości historycznych, artystycznych i naukowych, jakie posiadają organy

w kościele pw. św. Piotra i Pawła w Wierzbnie, będące cennym przykładem wysokiego poziomu warsztatowego polskiego organmistrzostwa w XIX wieku.

Instrument zachował się z złym stanie. Atak larw owadów oraz normalne zniszczenia eksploatacyjne, przemalowania olejne, srebrna farba na piszczałkach prospektowych i nieszczelności powietrza to standardowy zestaw zniszczeń dotyczących historyczne organy w małych miejscowościach. Ciasnota na chórze powoduje, że cała przestrzeń balkonu balustrady oraz przestrzeń ponad organami i ściany wymagają prac, które zrealizowane równoległe z pracami organmistrzowskimi są niezbędne do pełnej ochrony instrumentu.

Dążąc do przywrócenia pełnej sprawności instrumentowi muzycznemu, odkrycia spod nawarstwień pierwotnej kolorystyki i złocień szafy organowej i balustrady, do odzyskania blasku piszczałek prospektowych oraz do polepszenia stanu technicznego zaplecza organów proponuje się przeprowadzenie następujących prac przy obiekcie:

1. prace konserwatorsko-organmistrzowskie przy instrumencie i konstrukcyjnych elementach obudowy
2. prace konserwatorsko-restauratorskie przy szafie organowej i prospekcie (struktura drewna, warstwa malarska, złocenia) wraz ze zintegrowaną z szafą organową balustradą chóru muzycznego.

Prace konserwatorsko-organmistrzowskie przy organach kościoła parafialnego w Wierzbnie

1. Prace wstępne

Demontaż podzespołów instrumentu z szafy organowej, ich inwentaryzacja, dokumentacja fotograficzna, wstępne czyszczenie zdemontowanych elementów oraz organmistrzowskie pakowanie i transport do pracowni.

2. Naprawa i konserwacja elementów systemu powietrznego:

1. pomiar wartości ciśnienia
2. kompleksowa renowacja miecha
 - # rozbiórka miecha i klasyfikacja jego elementów składowych do skierowania do konserwacji, częściowej rekonstrukcji lub rekonstrukcji całkowitej
 - # oczyszczenie, dezynfekcja i dezynsekcja części drewnianych miecha przeznaczonych do zachowania
 - # rekonstrukcja elementów nie nadających się do dalszego zastosowania (szacuje się konieczność rekonstrukcji około 50 % substancji drewnianej miecha)
 - # kompleksowa wymiana oskórowania miecha i pompaczy ściśle wg oryginalnego sposobu skórowania z zastosowaniem naturalnie garbowanych skór owczych i kozich najlepszego gatunku i klejów naturalnych na gorąco

- # odtworzenie zaworów czerpiących i zwrotnych pompaczy
 - # renowacja i częściowa rekonstrukcja mechanizmu poruszającej pompaczem, rekonstrukcja dźwigni
 - # renowacja i częściowa rekonstrukcja konstrukcji nośnej miecha
 - # scalenie, próba szczelności i działania
3. wykonanie analogicznych prac jak przy miechu przy kanałach powietrznych w skali i zakresie wymaganej dla kanałów
 4. wykonanie i montaż nowego zaworu regulacyjnego miecha
 5. wykonanie profesjonalnego przyłącza elastycznego pomiędzy dmuchawą a zaworem regulacyjnym
 6. wykonanie obudowy zabezpieczająco wyłumiającej dla dmuchawy

3 . Prace przy aparacie brzmienia:

1. piszczałki drewniane
 - # usunięcie warstw farby/lakieru/papieru – śladów wcześniejszych konserwacji
 - # oczyszczenie, dezynsekcja, impregnacja
 - # rekonstrukcja całkowita lub częściowa uszkodzonych piszczałek (ok. 50 % stanu)
 - # profesjonalna korekta długości piszczałek otwartych, naprawa i uzupełnienie dostroików
 - # kompleksowa wymiana blaszek dostrajających piszczałek otwartych
 - # wymiana oskórowania szpuntów piszczałek krytych
 - # rekonstrukcja kilkunastu brakujących piszczałek w górnych skalach głosów (obecnie stoją w tych miejscach obce piszczałki drewniane)
 - # konserwacja i wykończenie w formie olejowania
 - # wstępna intonacja warsztatowa
2. piszczałki metalowe wewnętrzne:
 - # oczyszczenie, prostowanie
 - # naprawa zniszczonych korpusów i nóg (w tym rekonstrukcja częściowa, głównie w obrębie nóg i końcówek korpusów około 30- 50 % piszczałek
 - # rekonstrukcja ok. 10 % piszczałek będących obecnie wtórnymi, obcymi, ściśle wg przebiegu menzur piszczałek oryginalnych
 - # naprawa i korekta końcówek korpusów i dostroików
3. piszczałki prospektowe (wykonane ze stopu cynowo-ołowiowego):
 - # chemiczne usunięcie farby srebrzanki z piszczałek
 - # prostowanie
 - # wlutowanie nowych dostroików z fragmentem tyłu korpusów wokół nich
 - # rekonstrukcja mocno zniszczonej, największej piszczałki prospektowej
 - # rekonstrukcja około 30 - 40 procent końcówek piszczałek (sztukówek)
 - # polerowanie pastami polerskimi

4. Prace przy wiatrownicy (wiatrownica wspólna dla sekcji Man i Ped.)

1. badania i ustalenie szczegółowego kierunku działań
2. demontaż (w tym całej skrzyni klapowej i listew pomiędzy zasuwowych), zdjęcie nawarstwionych uszczelnień, ocena wewnętrznego stanu zachowania
3. oczyszczenie elementów
4. zdjęcie starych uszczelnień wentyli, oklejenie wentyli według zachowanego wzorca, korekta lub wymiana sprężyn i sztyftów

5. przelanie kancel tonowych elastycznym klejem nie zawierającym polioctanu winylu
6. planowanie obustronne bloku wiatrownicy
7. wykonanie nowej blachy (listwy) uszczelniającej mosiężnej wraz z przechodzącymi przez nią cięgłami klapowymi; uszczelnienie listwy
8. naprawa mechanizmu rejestrowego
9. wykonanie nowych uszczelnień korytek zasuw i kłoców
10. scalenie wiatrownicy
11. renowacja zasuw (wstawki w miejscach ubytków, naprawa gniazd prowadzenia cięgieł rejestrowych, planowanie obustronne, grafitowanie)
12. remont i ew częściowa rekonstrukcja kłoców
13. renowacja i ew. częściowa rekonstrukcja łożeczek piszczałkowych i kołków łożeczkowych
14. uszczelnienie, regulacja sprężyn
15. wstępne regulacje

5. Prace przy trakturze gry i rejestrów

1. sprawdzenie sprawności kątowników, abstraktów i ram wałków skrętnych
2. konserwacja z rekonstrukcją elementów uszkodzonych, według zachowanego wzorca (w tym rekonstrukcja wszystkich kątowników stalowych wellenbretu sekcji manualu)
3. gruntowna renowacja wellenbretów obu sekcji
4. gruntowna renowacja i uzupełnienia traktury rejestrowej (kasacja luzów, niezbędne rekonstrukcje)
5. gruntowna renowacja i poprawa stabilności belek kątownikowych traktury tonowej
6. przebudowa traktury tonowej sekcji pedału do formy umożliwiającej wyjmowanie klawiatury nożnej

6. Prace przy stole gry

1. rekonstrukcja konstrukcji wsporczej klawiatury manualowej (wewnątrz szafy)
2. przywrócenie obudowy (szafki) stołu gry do formy pierwotnej (wymagane badania ustalające jej pierwotną formę (będzie to wymagało częściowej rekonstrukcji elementów szafki)
3. renowacja pulpitu nutowego
4. rekonstrukcja płyciny podpulpitowej (obecnie wykonanej ze sklejki)
5. rekonstrukcja płyciny podklawiaturowej (przedkolannik)
6. oczyszczenie i konserwacja, uzupełnienia i politurowanie ramy i baczek klawiatury manualowej
7. wykonanie renowacji klawiszy manualowych (pokrycie klawiszy diatonicznych okładzinami w kości wołowej, renowacja hebanowych okładzin klawiszy chromatycznych, garnierowanie gniazd, wymiana filców i kaszmirów podklawiaturowych
8. renowacja oryginalnych zasuw (rolet) zamykających stół gry
9. oczyszczenie i renowacja gałek rejestrowych
10. renowacja kołków rejestrowych
11. renowacja oryginalnych porcelanek rejestrowych
12. odtworzenie brakujących lub zastąpionych wtórnie obcymi porcelanek rejestrowych
13. wykonanie dyskretnego oświetlenia (LED) pulpitu i klawiatur
14. renowacja i częściowa rekonstrukcja klawiatury pedałowej
15. wykonanie nowej łąki organowej w stylu budowniczego z epoki powstania instrumentu
16. scalenie i montaż

7. Prace przy pozostałych elementach

1. rekonstrukcja mechanizmu sterującego urządzeniem TYMPAN
2. gruntowna renowacja zachowawcza piszczałki TYMPAN
3. renowacja i uzupełnienia mechanizmu WYPUST WIATRU
4. rekonstrukcja ok. 80 % elementów wspornikowych piszczałek (grzebień, wieszaki, wsporniki) zachowanych w stanie uniemożliwiającym ich sprawność techniczną (perforacje drewna)
5. renowacja i częściowa rekonstrukcja konstrukcji nośnej wiatrownicy i innych elementów instrumentu
6. dezynsekcja i uporządkowanie dna instrumentu

8. Prace końcowe

1. wstępne scalenie instrumentu w pracowni organmistrzowskiej (do wglądu przez przedstawicieli parafii inwestora i komisji konserwatorskiej)
2. demontaż instrumentu w pracowni organmistrzowskiej i przewiezienie do kościoła
3. montaż finalny w kościele
4. regulacje, intonacja i dwukrotne strojenie
5. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej.

9. Materiały konserwatorsko-organmistrzowskie:

1. Skóra miechowa kozia i owcza garbowana bezchromowo.
2. Drewno klasa I naturalnie sezonowane: sosna, świerk, dąb, buczyna, grusza, heban.
3. Stop organowy (stop cyny z ołowiem o właściwych proporcjach w zależności od rodzaju głosu) na piszczałki metalowe.
4. Drut mosiężny
5. Klej kostny i skórny tzw. na ciepło.
6. Filc naturalny, kaszmir o właściwej grubości i kolorystyce.
7. Środki chemiczne do impregnacji drewna przeciw szkodnikom drewna: „Hylotox”,
8. Środki chemiczne (detergenty) do mycia.
9. Szelak.
10. Olej lniany do impregnacji drewna
11. Wkręty do drewna na wkrętak płaski (DIN 96 i 97)
12. Bejca
13. Nakrętki skórzane

10. Wstępna dokumentacja fotograficzna z oględzin

Stół gry – wyciągi rejestrowe, pulpit nutowy i klawiatura manualu.

Stół gry – klawiatura pedału.

System powietrzny – miech magazynowy zamknięty w skrzyni.

System powietrzny – miech magazynowy w stanie spoczynku (po lewej) i napompowany (po prawej)

Tympan – piszczałki leżące na obudowie organów.

Zespół brzmieniowy – piszczałki wewnętrzne.

Zespół brzmieniowy – piszczałki wewnętrzne.

Zespół brzmieniowy - piszczałki prospektowe.

Traktura rejestrowania. W tle wymieniona na sklejkę deska pulpitu nutowego.

**Prace konserwatorsko-restauratorskie
przy szafie organowej zintegrowanej z balustradą chóru muzycznego
w kościele parafialnym w Wierzbnie**

1. Krótki opis stanu zachowania

Powierzchnia obiektu jest pokryta wtórnymi warstwami malarskimi i pozłotniczymi. Trudno dostępne elementy są intensywnie zakurzone. Na powierzchni obiektu widoczne są liczne otwory wylotowe po owadach. Niektóre dekoracje snycerskie i filongi są popękane.

2. Cel i założenia konserwacji i restauracji obiektu

Celem zabiegów konserwatorsko – restauratorskich jest zapobieżenie dalszej destrukcji obiektu głównie poprzez zabiegi mające na celu zapobieżenie dalszej destrukcji drewna. Powierzchnie obiektu należy oczyścić z wtórnych naleciałości, złocenia wykonać na nowo tak aby obiekt był zgodny z autorską koncepcją artystyczno- estetyczną z czasów jego powstania.

3. Proponowane czynności konserwatorsko-restauratorskie

- a. Demontaż instrumentu przez organmistrza.
- b. Demontaż możliwych do zdemontowania elementów szafy i przewiezienie ich do pracowni.
- c. Wstępne oczyszczenie z kurzu i zabrudzeń.
- d. Wykonanie odkrywek i ustalenie stratygrafii warstw malarskich i pozłotniczych.
- e. Dezynsekcja obiektu hylotoxem q poprzez wielokrotne pędzlowanie.
- f. Po dobraniu optymalnej metody usunięcie warstw wtórnych.
- g. Wymiana najbardziej zniszczonych elementów drewnianych (organmistrz – części konstrukcyjne i nośne dla konstrukcji organów)
- h. Naprawy drewna poprzez klejenie flekowanie, uzupełnienia kitami trocinowymi.
- i. Uzupełnienie ubytków zapraw i warstw malarskich (szpachle akrylowe np. colowood putty w partiach złożonych klasycznymi gruntami kredowo klejowymi)
- j. Opracowanie powierzchni uzupełnień.
- k. Wykonanie złocień złotem płatkowym.
- l. Założenie werniksu pośredniego (np. damarowy retuszerski)

- m. Wykonanie rekonstrukcji pierwotnej warstwy malarskiej, odpowiednio dobranymi kolorystycznie farbami.
- n. Montaż elementów szafy na chórze kościoła
- o. Wykonanie dokumentacji powykonawczej.

4. Wstępny obmiar obiektu

Wymiary chóru:

szer. 650, gł. część wysunięta 75 cm, gł. nad kruchtą 170 cm, wys. balustrady ok. 120

Wymiary szafy organowej:

szer. 260, gł 150, wys. 280

Szafa organowa

Opis

- 8. A - 1 powierzchnie polichromowane 1
- 8. A - 2 powierzchnie złoczone, srebrzone1
- 8. A - 10 elementy płaskie i konstrukcyjne

Ilość dm2
1 540
220
1250

Balustrada chóru

Opis

- 8. A - 1 powierzchnie polichromowane 1
- 8. A - 2 powierzchnie złoczone, srebrzone1

Ilość dm2
780
180

Margareta Jankowska